

**MEĐUNARODNI STRUČNI SKUP NA TEMU:**  
**„CRTANI FILMOVI I ZAŠTITA MALOLJETNIKA - PRAVNI OKVIR I NAJBOLJA**  
**PRAKSA“**

**PREZENTACIJA PRAVNOG OKVIRA I REGULATORNE PRAKSE U CRNOJ GORI**

U pravnom sistemu Crne Gore, normativni okvir za AVM usluge predstavljaju sljedeći propisi: Zakon o medijima (2002.), Zakon o elektronskim medijima (2010.), te Pravilnik o programskim standardima u elektronskim medijima (2011.) i Pravilnik o komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama (2011.), kao podzakonski akti. (Svi akti su dostupni na <http://www.ardcg.org>)

*Po zakonu, „AVM usluga je usluga koja je pod uređivačkom odgovornošću pružaoca usluge, čija je osnovna namjena emitovanje programa za informisanje, zabavu ili obrazovanje opšte javnosti putem elektronskih komunikacionih mreža, a može biti u obliku elektronskog medija (radijski ili televizijski program), AVM usluge na zahtjev i komercijalne audiovizuelne komunikacije.*

*Pružalac AVM usluge je pravno ili fizičko lice koje ima uređivačku odgovornost za izbor sadržaja AVM usluge i organizaciju njenog pružanja.“*

Shodno Pravilniku o programskim standardima u elektronskim medijima, **maloljetnik je „lice staro do 18 godina“**.

U crnogorskom pravnom okviru za oblast audiovizuelnih medijskih usluga, zaštiti prava i interesa maloljetnika pridaje se prioritetan značaj. U takvom kontekstu, u naš normativni sistem su inkorporirani najviši međunarodni standardi, a u regulatornoj praksi prema nepoštovanju normi i standarda u domenu zaštite maloljetnika primjenjuje se najniži stepen tolerancije.

Koncepcijski, pravni okvir je uređen po **načelima univerzalne primjene** standarda na sve sadržaje i forme, formate i žanrove, uz posebna preciziranja neophodnih modaliteta samo u slučajevima kada to specifična oblast nužno iziskuje.

Slijedi kratak pregled odredbi u crnogorskim medijskim zakonima i podzakonskim aktima kojima su propisana opšta načela koja se odnose na zaštitu interesa i prava maloljetnika, kao i posebne odredbe koje se odnose na oblast koja je predmet pažnje na ovom skupu.

U **Zakonu o medijima**, najopštijem zakonskom propisu koji sadrži temeljne vrijednosti u ovoj oblasti, koje služe kao izvor i osnova za ostala normativna akta, u članu 22. se propisuje:

*Mediji moraju štititi integritet maloljetnih osoba.*

*Programski sadržaj medija koji može ugroziti zdravstveni, moralni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj djeteta mora biti unaprijed jasno i vidno označen kao takav i distribuiran na način za koji je najmanje vjerovatno da će ga dijete koristiti.*

*Mediji ne smiju objavljivati identitet maloljetnih osoba umiješanih u krivična djela, bilo kao žrtve ili kao optuženi.*

*Izuzetno od stava 3 ovog člana, identitet maloljetne osobe pravosnažno osuđene za krivično djelo može se objaviti, ukoliko postoji opravdan interes javnosti da bude upoznata.*

Ovaj sublimirani set vrijednosti se dalje razrađuje i precizira u **Zakonu o elektronskim medijima**. U pogledu obaveza emitera u odnosu na programske sadržaje, članom 48. zabranjuje se “objavljivanje informacije kojom se otkriva identitet maloljetnika do 18. godine života uključenog u slučajeve bilo kojeg oblika nasilja, bez obzira da li je svjedok, žrtva ili izvršilac, niti iznositi pojedinosti iz porodičnih odnosa i privatnog života djeteta“.

U članu 55 stoji:

*„(1) Emiter je dužan da poštuje privatnost i dostojanstvo građana i štiti integritet maloljetnih lica.*

*(2) Emiter je dužan da objavi zvučno i vizuelno upozorenje za programske sadržaje kojima se može ugroziti fizički, zdravstveni, moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj maloljetnika i takve programe jasno označi vizuelnim simbolom tokom čitavog trajanja i emituje te programske sadržaje u vrijeme i na način za koji je najmanje vjerovatno da će ga maloljetnici u uobičajenim okolnostima čuti ili vidjeti.*

*(3) Zabranjeno je emitovanje programskih sadržaja iz stava 2 ovog člana izvan graničnog perioda koji utvrđuje Savjet. “*

Takođe, i pružalac AVM usluge na zahtjev „dužan je da uslugu koja može štetiti fizičkom, mentalnom ili moralnom razvoju maloljetnika učini dostupnom samo na način kojim se obezbjeđuje da maloljetnici u uobičajenim okolnostima neće čuti ili vidjeti takvu uslugu“. Način postupanja pružalaca AVM usluga na zahtjev propisuje Savjet Agencije za elektronske medije.

Zaštita prava i interesa maloljetnih osoba veoma je zastupljena i u segmentu AVM usluga koji se odnosi na komercijalne audiovizuelne komunikacije, odnosno programske sadržaje čiji je predmet direktno ili indirektno promovisanje robe, usluga ili imidža fizičkog ili pravnog lica koje obavlja neku privrednu aktivnost, uz određenu finansijsku ili sličnu nadoknadu.

Tako je u članu 86. komercijalnim audiovizuelnim medijskim uslugama zabranjeno:

*„1) prouzrokovanje materijalne ili nematerijalne štete maloljetnicima;*

*2) direktno podsticanje maloljetnika na kupovinu ili iznajmljivanje proizvoda ili usluga, iskorišćavanjem njihovog neiskustva ili lakovjernosti;*

*3) direktno podsticanje maloljetnika da ubjeđuju roditelje ili druga lica na kupovinu robe ili usluga koje se oglašavaju;*

*4) iskorišćavanje povjerenja koje maloljetnici imaju u roditelje, nastavnike ili druga lica;*

*5) nepotrebno prikazivanje maloljetnika u opasnim situacijama. “*

Dakle, kao što je i uobičajeno, zakoni propisuju opšta načela i vrijednosti, koji se kasnije konačno oblikuju i sasvim konkretizuju podzakonskim aktima.

U segmentu programskih standarda, značajan dio **Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima** posvećen je zaštiti prava i interesa maloljetnika i u kvalitativnom i u kvantitativnom smislu.

Tri tačke člana 6. **Pravilnika**, kojim su propisani **zabranjeni programski sadržaji**, najdirektnije se odnose na zaštitu prava maloljetnika. Tako je u elektronskim medijima zabranjeno emitovanje programskih sadržaja kojima se:

*„h) očigledno može nanijeti šteta fizičkom, duševnom ili moralnom razvoju ili dobrobiti maloljetnika ili drugih ranjivih osoba;*

*i) objavljuju informacije kojima se otkriva identitet maloljetnika uključenog u slučajeve bilo kog oblika nasilja ili krivičnog djela, bez obzira da li je svjedok, žrtva ili izvršilac i, u tom kontekstu, iznose pojedinosti iz porodičnih odnosa i njegovog privatnog života;*

*j) objavljuju informacije kojima se otkriva identitet maloljetnika u slučajevima vezanim za pokušaj ili samoubistvo maloljetnika, vezanim za starateljstvo, hraniteljstvo i usvajanje maloljetnika ili za maloljetnika čiji su roditelji u zatvoru;“*

Značajna pažnja u Pravilniku posvećena je programskim standardima koji se odnose na zaštitu privatnosti, a u tom kontekstu naročito zaštita privatnosti maloljetnika.

Opšte načelo je da „svako narušavanje privatnosti mora biti opravdano dokazivim javnim interesom, a naročito kada se radi o maloljetnicima i osobama koje ne obavljaju javne funkcije i nijesu eksponirane u javnosti“. Tu je sadržan i niz drugih odredbi koje nijesu najdirektnije vezane sa našom današnjom temom, pa ih neću detaljnije pominjati.

No, tu je jedan izuzetno značajan mehanizam zaštite prava i interesa maloljetnika – tzv. GRANIČNI PERIOD. On je ustanovljen za emitovanje televizijskih programa i odnosi se na period od ponoći do 6 sati ujutro. Čemu on služi?

U Pravilniku, članom 19, je propisano: *„Samo se u graničnom periodu mogu emitovati programi namijenjeni isključivo odraslima, odnosno programi koji mogu imati štetne uticaje i posljedice na maloljetnike, u skladu sa ovim Pravilnikom“.*

Na koje se to programske sadržaje odnosi?

Na čitav niz sadržaja kojima se može narušiti pravo i interes maloljetnika vezano za informativne, zabavne i sve druge programe. Takođe, obaveza emitera je da *„unaprijed zvučno i vizuelno (pisano i grafički), označe programski sadržaj, koji može ugroziti fizički, zdravstveni, moralni, mentalni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj maloljetnika“.*

Pisano i zvučno upozorenje zaslužuje detaljniji osvrt, budući da se najdirektnije odnosi i na crtane filmove i njihove moguće negativne uticaje od kojih bi trebalo zaštititi maloljetna lica.

U članu 23. Pravilnika se kaže:

*(1) Pisano i zvučno upozorenje se emituje neposredno prije početka označenog sadržaja, u vidu telopa sa tekstom sljedeće sadržine: »Program koji slijedi nije primjeren za maloljetnike mlađe od 16 ili 18 godina«, uz istovremeno čitanje od strane spikera.*

*(2) Grafičku oznaku predstavlja krug sa crvenom brojkom, koja mora biti jasno vidljiva i koja se emituje u gornjem uglu ekrana, nasuprot uobičajenom mjestu identifikacionog znaka medija, tokom cijelog trajanja označenog programskog sadržaja.*

*(3) U smislu ovog Pravilnika, za odgovarajuće kategorije programa primjenjuju se sljedeće grafičke oznake:*

*a) grafička oznaka 16;*

*b) grafička oznaka 18.*

Potom slijedi detaljnija razrada i konkretizacija ovih normi.

*„Grafičkom oznakom 16, označavaju se sadržaji koji nisu namijenjeni maloljetnicima ispod 16 godina, a koji uključuju:*

*a) sadržaje u kojima se povremeno prikazuju scene umjerenog nasilja i njegove posljedice, uključujući i detaljno prikazivanje povreda, ozbiljnih rana i krvi, posebno ukoliko je takvo nasilje predstavljeno kao prihvatljivo i ukoliko se može lako imitirati;*

*b) sadržaje u kojima se prikazuju nagost i seksualnost, bez eksplicitnog prikazivanja polnog akta, a koji su opravdani kontekstom;*

*c) umjerenu upotrebu neprimjerenog jezika sa šalama i izrazima čija je namjera provociranje i uznemiravanje, te umjereno korišćenje vulgarnih izraza i psovki.“*

*Programski sadržaji sa oznakom 16 mogu se emitovati isključivo u periodu od 22,00 do 06,00 časova.*

*„Grafičkom oznakom 18, označavaju se sadržaji koji nijesu namijenjeni maloljetnicima ispod 18 godina, a koji uključuju:*

*a) prikaze teškog nasilja i teških i zastrašujućih posljedica nasilja i eksplicitan prikaz scena seksualnog nasilja;*

*b) detaljne prikaze seksualnih aktivnosti i scena eksplicitnog seksa;*

*c) sadržaje u kojima se često upotrebljavaju najgrublje psovke i vulgarni izrazi.*

*Programski sadržaji sa oznakom 18 mogu se emitovati isključivo u periodu od 24,00 do 06,00 časova.“*

Sljedstveno navedenim odredbama, *„Najave sadržaja koji podliježu obavezi vizuelnog i zvučnog označavanja, u okviru samopromotivnih aktivnosti elektronskih medija, ne smiju uključivati opise i scene za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti fizički, psihički ili moralni razvoj maloljetnika“.* Takođe, najave tih programskih sadržaja obavezno moraju sadržati grafičku oznaku koja određuje kategoriju u koju takav sadržaj potpada.

Na taj način se nastoji obezbijediti pravovremena i potpuna informacija gledalištu o vrsti i karakteru programa koji će se emitovati, što je bitan uslov da se i u krugu porodice obezbijedi zaštita maloljetnih lica od nepoželjnih sadržaja.

I u **Pravilniku o komercijalnim audiovizuelnim komunikacijama**, koji se odnosi na reklamiranje, sponzorisanje i telešoping, detaljno je i opširno razrađena problematika zaštite interesa maloljetnika, posebno u segmentima moguće zloupotrebe povjerenja i indirektnog promovisanja neprihvatljivih stilova života.

To bi u najkraćem bio pregled relevantne regulative.

Kao što je rečeno na početku, vrijednosni okvir je dat integralno, u formi univerzalnih standarda, a produkcijske forme i žanrovi su specifikovani samo u slučajevima kada to izričito zahtijeva suština i karakter norme. U tom kontekstu, u crnogorskoj medijskoj regulativi crtani film kao forma nije eksplicitno normiran, što znači da i za njega, u pogledu sadržaja, važe sve odredbe, zabrane ili restrikcije, kao i za ostale forme.

U desetogodišnjoj regulatornoj praksi, Agencija za elektronske medije nije imala značajnijih prigovora gledalaca na crtane filmove, niti je uočavala bitnija kršenja standarda na osnovu vlastitog, monitoringa emitovanih programskih sadržaja. Samo je bio jedan slučaj izrečene sankcije – u formi javne opomene – emiteru koji je 2006. godine, u emisiji o video igrama *Game zone*, posvećene maloljetnicima, najavljivao i emitovao sadržaje eksplicitnog seksa i druge sadržaje koji su

neprimjereni maloljetnicima i emitovao ih u vrijeme kada je to njima bilo lako dostupno. Emiter je taj program prestao da emituje. Primjer sam naveo jer je riječ o animiranim formama, sličnim klasičnim crtanim filmovima, koji su usmjereni na iste ciljne grupe.

Možda nije na odmet pomenuti da Agencija često, a naročito prilikom inoviranja standarda, komunicira sa emiterima, održava periodične stručne i konsultativne sastanke, čime se oni osposobljavaju da blagovremeno upoznaju, razumiju i uspješno primjenjuju standarde.

Danas, gledalištu u Crnoj Gori dostupni su programi 24 TV stanice sa sjedištem u Crnoj Gori (komercijalnih TV emitera 18, lokalnih javnih TV emitera 3 i 3 kanala javnog servisa TV Crne Gore). Nakon perioda prave ekspanzije crtanih serija u prvim godinama i sredinom protekle decenije, u poslednjih par godina nastupila je osjeka i u programima crnogorskih televizija crtanih filmova za djecu je manje.

No, gledalištu je dostupno i na stotine programa posredstvom kablovskih sistema, satelitskih i drugih platformi. Prema najnovijim podacima, više od 75 odsto domaćinstava u Crnoj Gori koristi usluge provajdera ovih TV programa. Među tim kanalima je i značajan broj TV stanica država iz okruženja, čiji su programi veoma gledani zbog programskih sadržaja i nepostojanja jezičkih barijera.

Budući da u regionu imamo izvrsnu saradnju među regulatorima, budući da svi prihvatamo evropske standarde na kojima se temelje nacionalne regulative, te da imamo i sijaset identičnih normi – bilo bi korisno da još više unaprijedimo saradnju na propisivanju i primjenjivanju propisa i standarda, kako bi se izbjegle sve eventualne štete gledalištu usljed različite primjene identičnih standarda, odnosno lake dostupnosti sadržaja koji su u jednoj državi dozvoljeni, a u drugoj ne. Takođe, time bi se omogućila još veća lakoća protoka i šira dostupnost TV programa i sadržaja iz susjednih država.

Zagreb, 17. oktobar 2013.

Momčilo Stojanović,  
pomoćnik direktora Agencije za elektronske medije Crne Gore